כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת פנחס ■ י"א תמוז ה'תשע"ד ■ 09.07.2014 ■ גליון מס' 282

תפוצה לכל קהילות ישראל

בלי עין הרע!!!

/ הרה"ג רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א

הגמרא מספרת שהאמורא הקדוש רב היה "לוחש על הקברות". רב הקשיב לדיבורים העולים מהקברים ואמר ש-99 מתוך 100 נפטרים כאן, בבית הקברות, נפטרו בגלל עין הרע, בעוד שרק אדם אחד בלבד נפטר בדרך העולם, סתם כך כי הגיע זמנו למות...

התורה הקדושה אסרה למנות את בני ישראל ודוד המלך, שספר את היהודים, נענש על כך, יחד עם יהודים רבים, שנגפו במגיפה. האברבנאל מסביר לנו כיצד העין הרעה המגיעה על ידי ספירתם של יהודים גורמת לאסונות. ואלו דבריו המרתקים: "הנגף הבא בעקב המנין אינו בא מדין עונש שמימי, אבל הוא דבר טבעי, שהמנין שנעשה פנים בפנים גורם היזק רב. שהעין הוא הגורם היותר מזיק בהבטתו הארסיית וכמו שזכרו מנחש האפעה שימית האדם בראותו את פניו. וההיזק היותר עצום הוא כשתהיה הבטתו אל פני הנראה, שתיכנס הארסיות בעיניו ובאזנו ומדרך הפה שהם כלים פתוחים, קלים להתפעל באופן שיובל משם ההיזק אל המוח הקרוב לשם".

בגמרא מובא, שאסור לאדם לעמוד על יד שדה חברו בשעה שעומדת בקמותיה, כאשר התבואה בשלה והיא נראית בשיא כוחה וגובהה, ומסביר רש"י, שזאת כדי שלא יפסידנה בעין הרע. כך גם נפסק בשולחן ערוך, ש"אפילו בראייתו אם יש בה היזק לחברו אסור להסתכל בו, לפיכך אסור לאדם לעמוד על שדה חברו בשעה שעומדת בקומותיה". הגמרא בפסחים כותבת שאדם המשתכר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם, משום שיש בהם נפח רב והבריות, שמתפעלות מהנפח שלהם, גורמות שייכנס בהם עין הרע. הגמרא גם מציעה לנו שלא לסחור בחנויות הנמצאות במקום פומבי, מחשש לעין הרע. הגמרא (סנהדרין צג, א) מספרת שלאחר שחנניה מישאל ועזריה יצאו מכבשן האש, הביטו בהם כולם בתמהון והם נפטרו מהעין הרע, והזוה"ק כותב ש"מאד צריך ליזהר מעין הרע".

ה'חוסן ישועות' כותב לנו שיש בעין הרע משום סכנת נפשות, והגאון בעל המנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל כותב, ש"בפרט בדורותינו מקובל ששולט ביותר האי עינא בישא רחמנא ליצלן, על כן צריכים ליזהר ביותר מעין הרע".

שני נושאים ישנם בעין הרע. האחד, אותו למדנו מדברי הזוהר הקדוש, הכותב, שהאדם יסור אפילו ממאה דרכים, ולא יפגוש באדם שיש לו עין רעה, כי בכוחו של אדם שעינו צרה באחרים והוא אינו 'מפרגן' להם, להזיק לאלו שהוא מביט בהם ונותן בהם עיניים רעות.

וישנו נושא שני בעין הרע, צורה אחרת בה ניתן להזיק לאחרים, לפיו ההיזק שבעין הרע אינו תלוי דוקא בהסתכלות והשקפה לרעה, אלא עצם ההסתכלות בתמהון והתפעלות מהדבר המוצלח שבו מסתכלים, יש בכוחו להזיק ולקלקל. מסיבה זו מצינו מספר פעמים על תנאים ואמוראים שהביטו בהתפעלות, השתוממות ותמהון על חבריהם וגרמו להם על ידי כך לצרה, למרות שכלל לא התכוונו להזיק בראייתם. כך למשל מספרת הגמרא שרב אחא בר יעקב הצליח לכתוב ספר תורה מיוחד במינו, שמידת ארכו היתה כמידת הקיפו. החכמים נתנו בו את עיניהם בהתפעלות רבה והוא נפטר מחמת העין הרע. כך מספרת הגמרא על רב הונא בנו של רבי יהושע ורב פפא, שפגשו את רב חנינא בנו של רב איקא. התפתח ביניהם שיח תלמודי והשניים כל כך התפעלו מחכמתו, עד שהוא נפטר לבית עולמו בגלל ההתפעלות הגדולה. חז"ל מספרים גם על רב זירא, שצם מאה ימים כדי שלא תשלוט בגופו אש הגהינום. הוא נהג לבדוק את עצמו על ידי תנור לוהט, אליו נכנס ויצא ללא פגע. "יומא חד יהבו ביה רבנן עינא, ואיחרכו שקיה", יום אחד נתנו בו החכמים את עיניהם ושוקיו נחרכו מאש התנור. וכך מסופר בגמרא בעוד מקרים. הרי לנו ששייך עין הרע אף בין תלמידי החכמים עצמם וכל הסתכלות בדבר המוצלח, בין בהצלחה גשמית ובין בהצלחה רוחנית, יכולה לגרום שתשלוט בו עין הרע. כיצד יתכן שחז"ל 'נתנו בדבר את עיניהם' והאדם, בו התבוננו, ניזוק? הרי לא הייתה להם כלל כוונה לרעה?

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

בין פנחס למשה
לא רק ביציאת מצרים הושיע משה רבנו את ישראל, אלא גם לאחר מכן כשריחפה סכנת כליה על ישראל עמד משה בפרץ...
המשך בעמ' 4

שו"ת קיץ
בישלתי אורז לשבת בסיר בשרי. האם מותר לי ביום ראשון לאכול את מה שנשאר מהאורז עם מאכלי חלב?...
המשך בעמ' 4

סיפור לשבת
עזרה ל"אלמנה חיה"
הצדיק הס"ק הרב אלפנדרי זי"ע התבטא ואמר על הגה"צ רבי שמשון פולונסקי, הרב מטעפליק זי"ע...
המשך בעמ' 5

שביבים
■ ואהבת לרעך כמוך- מדוע לפני התפילה דווקא
■ מחקר חדש: הולנדים הסגירו יהודים בתשלום
המשך בעמ' 6

רבנו החזון איש מסביר את הענין, בלשונו הציורית: "מסודות הבריאה כי האדם במחשבתו הוא מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה, ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של גשמים מוצקים... ובשעה שבני אדם מתפעלים על מציאות מוצלחה, מעמידים את מציאות זו בסכנה, ומכל מקום הכל בידי שמים וכל שלא נגזר עליה בדין שמים לאבדן, הדבר ניצל, אבל כשנגזר הדבר לאבד, מתגלגל הדבר לפעמים ע"י שימת עין תמהון על הדבר וע"י זה הוא כלה, וכפי שאמרו חז"ל שרב נכנס לבית הקברות ואמר שתשעים ותשעה נפטרו בעין רעה, והיינו כשנגזר עליהם מיתה ביום הכיפורים, הזדמן לפניהן עין רעה שגלגלה את מיתתם, וכן רב אחא בר יעקב כשהגיע זמנו ליפטר מן העולם ונגזר עליו זמנו, גלגלו מן השמים סיבת מותו ע"י הערת תמהון בלב רבנן".

ואמנם הזוהר הקדוש כותב שכאשר יש לאדם עין טובה באופן מיוחד, עינו הטובה משפיעה ומסלקת את העין הרעה, ולכן, כך כותב הזוהר, כדאי לנו להתחבר תמיד לאנשים שעינם הטובה ומידת הפירגון שלהם 'נשפכת' מהם.

רבי אליעזר פאפו זצ"ל מייעץ לנו בספרו "פלא יועץ ש"וצריך אדם לישמר מאד מעין הרע כאשר יוכל, דהיינו שלא יתראה לא בחכמתו ולא במעשיו ולא בעשרו, אבל צריך לדעת שלא ירגישו בו שהוא משתמר שלא יבואו להקפיד עליו שחושדם שהם בעלי עין הרע". ואמנם אם הוא צריך להראות את עצמו בפומבי למען כבוד שמים, למסור שיעורים ולהביע דעת תורה, ולפעמים גם למחות ברבים על כבוד ה', בזה אין לו לחוש לעין הרע, כי בודאי כבוד ה' עדיף, ושומר מצוה לא ידע דבר רע, ומאחר שכל מעשיו הם לשם שמים, הקב"ה יגן ויסך עליו באברתו, ולא ישיגהו שום נזק בעזרתו ית' ובישועתו. לכן כותב ה"פלא יועץ" ש"ועל כל פנים לא ימנע מעשות מצוה מפני חשש עין הרע כגון להביא עני לביתו או לדרוש ברבים ללמד דעת את העם כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, ומצוה אגוני מגנא והיא מגן וצנה".

ה'תורת חיים' (במסכת בבא מציעא) מסביר מדוע כתוב בחז"ל שעין הרע אינה שולטת בדגים שבים. לדבריו, "כל כמה שיש הפסק בין העין לבין הדבר הנראה לו, אין השפע הרע יכול להגיע אליו ולהדבק בו ולכך לא שולטת עין הרע בדגים שבים, אף שהם נראים תוך המים, כיון שהמים מכסים אותם ומפסיקים בין העין לביניהם, לכן אין שפע המזיק יכול להגיע אליהם ולהדבק בהם". ה'תורת חיים' מאריך בענין ומסביר שלכן מונים את בני ישראל במטבעות של מחצית השקל, כי העין הרע לא נדבק באנשים עצמם, אלא רק בשקלים שהביאו.

לאור דברי ה'תורת חיים', דן הרה"ג רבי יעקב ישראל הגר שליט"א (בקונטרסו 'המשקפיים בהלכה ובאגדה') האם יהיה מותר לעמוד ולהביט על התבואה של חברו, שנאסר משום עין הרע, כאשר הוא חבוש במשקפיים, שהרי ישנה מחיצת המשקפיים המפסיקה בין העין לדבר הניזוק, ואף אם להרבה ענינים אנו סבורים להלכה שהמשקפיים בטלים לגוף האדם, אך בחשש עין הרע כתוב במפורש ב'תורת חיים' שעיקר ההיזק הוא על ידי שיוצא מהעין, ואם כן יתכן שאם יש הפסק של המשקפיים, שוב אין עין הרע שולט.

ישנן כמה הנהגות המובאות בהלכה, אותם נוהגים מחשש לעין הרע. אחת מהם היא ההנהגה המובאת בשולחן ערוך, לפיה לא מעלים לתורה שני אחים אחד אחרי השני, או אב ובנו, מחשש שהציבור 'יעשה עין הרע'. הפוסקים כותבים שכל החשש הוא דוקא בעליה, כיון שלפני העליה קוראים בקול את שמות האב והבן או האחים. או בגלל שלאחר הקריאה עורך הגבאי 'מי שבירך' לעולה לתורה ומזכיר את שמו ושם אביו, כפי שמסביר ה'כף החיים'. מסיבה זו כתב בשו"ת אבני חפץ שמותר לכבד שני אחים או אבא ובן בהגבהה וגלילה, כיון שלא קוראים להם בשמם.

בספר 'גם אני אודך' שלח המחבר, הרה"ג רבי גמליאל רבינוביץ', שאלה לרבים מחכמי הדור, האם ראוי לאחים לפרסם חידושי תורה בקובץ אחד זה אחר זה, מחשש לעין הרע, והאם אפשר לכבד שני אחים בברכת 'שבע ברכות' אחד אחר השני, או שיש לחוש בכך לעין הרע. ישנם שטענו שאכן, יש להקפיד בדבר, ואחרים טענו שאנו חוששים מעין הרע דוקא בקריאת התורה, כשכל הציבור יושב יחד בבית הכנסת וכולם מביטים לראות את מי העלו לתורה. אך לא בכל פעם שמזכירים אב ובנו או שני אחים ביחד.

בשו"ת אבני חפץ (סימן טז) כתב שאין לקרוא לשני אחים בזה אחר זה להקפות בשמחת תורה, אלא שיקראו לאדם אחר באמצע, כמו בקריאה לספר תורה, שלא קוראים לשני אחים זה אחר זה. וכתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן כ) שדבריו נכונים. בספר נטעי גבריאל כתב שיש מקפידים שלא לקרוא לשני אחים בהקפה אחת אפילו כשלא קוראים להם בזה אחר זה, ואולם בהוא מציין שבחסידות גור קראו לאדמו"ר ולאחיו בהקפה אחת. מנהג חסידות בעלזא הוא שבכל השנה מקפידים שלא לכבד אב ובנו או שני אחים להגבהה וגלילה, אך בשמחת תורה לא מקפידים על כך.

בספר נטעי גבריאל (הל' נישואין ח"א פי"ט ס"ה) שהביא מספרים שישנם שחששו שהאבא לא יקרא את הכתובה אצל בניו משום עין הרע, ויתן את הכתובה לאיש אחר, כי קריאתה היא פרסום לעיני הרואים, אף יותר מהברכה. ומעניין: בשו"ת אדני פז (הובא בס' פתחי תשובה יו"ד סי' קט"ז סק"ו) כתב שאין לקרוא שני בנים באותו השם, משום עין הרע.

בפולקלור היהודי התפתחו מנהגים שונים כדי להימנע מעין הרע. ישנם דברים שיש להם מקור נאמן וקדום בספרות היהודית השורשית, אך ישנם המצאות שונות, שחלקם הם ממש בגדר 'דרכי האמורי'. ישנם שנושאים איתם מראות, המחזירות את המבטים, אחרים נושאים קמעות ממינים שונים, סרטים אדומים מגנים על ילדים, חרוזים עשויים אבן טורקיז נחשבים כאמצעים הגנה יעילים בארצות ערב. קמע נפוץ מאוד בארצות האסלאם גם בקרב היהודים, עשוי בצורת כף יד בעלת אצבעות פשוטות (חמש אצבעות ומכאן שמו - "חמסה"). הורים שמים בכיסי ילדיהם קצת מלח או פירורי לחם. לא רק בקרב היהודים התפתחו רעיונות למיגור העין הרע, אלא גם אצל הגויים. כיוון שעין הרע פוגעת גם בבהמות, תולים הערבים בצווארי הגמלים והחמורים חרוזי טורקיז, ואילו באירופה נוהגים לתלות זנב שועל בין עיני הסוס. במלטה סירות הדיג המסורתיות "לוצו" מעוטרות בחרטומן בציור או תבליט של זוג עיניים, מנהג נכרי נגד עין הרע.

כדי להגן על הבית מפני עין הרע נהגו חלק מיהודי מארצות המזרח לצבוע את מזוזות הדלת בכחול. יהודי אשכנז נהגו להוסיף את המילים "בלי עין הרע" כשהם מדברים בשבחו של מישהו. ואילו הספרדים נהגו לומר גם "בן פורת יוסף" (בראשית מ"ט, כ"ב), מכיוון שחז"ל הקדושים אמרו שאין העין הרעה שולטת בזרעו של יוסף.

סגולה נפוצה ביותר היא ענידת חוטים אדומים שהקיפו עימם סביב קברי צדיקים. צבע החוט שנכרך סביב הקבר שנוי במחלוקת, היו שנהגו לכרוך חוט אדום סביב הקבר, אך ישנם שהתנגדו לצבע זה, והמליצו להשתמש בחוט לבן או בחוט בצבע תכלת, ונימקו זאת משתי סיבות: האחת - שהאדום הוא מצבעי האמורי, והמשתמש

בו עלול לעבור על איסור חוקות הגויים והשנייה - שהאדום אינו מתאים כצבע סגולה על פי המובא בזוהר הקדוש שצבע אדום מצביע על מידת הדין. אולם בשו"ת באר משה כתב שלא לזלזל במנהג המקובל.

בספרי 'שלהי דקייטא' ציינתי על מנהג החוט האדום, את דברי התוספתא (שבת פרק ז), האומרת ש"אלו דברים שהם מדרכי האמורי. והקושר מטולטלת על ירכו וחוט אדום על אצבעו". ועוד נאמר בתוספתא: "הקושר חוט אדום על גבי ידו, רבן גמליאל אומר אינו מדרכי האמרי ר' אלעזר בי ר' צדוק אומר הרי זה מדרכי האמורי". ואולם הגאון בעל בן איש חי זצוק"ל כותב בספרו שו"ת רב פעלים, שאין לחוש לדברים שהובאו בדברי התוספתא משום 'דרכי האמורי' ועלינו לאסור רק את מה שהובא בש"ס בענינים אלו. ובשו"ת חוות יאיר כותב: "ולענין הלכה למעשה נראה דכל מה שנתפשט אצל הנשים מצאנו הנח לישראל דמסתמא נודעו בנסיון והורה להם מורה להתיר ולכך אין לאסור מה שמקיפין לילד שאחזתו חמה ונולדו בו סימני אבעבועות טרם שנראו את נקבי גופו בטבעת שהסירו מאצבע המת וכן כל כהאי גוונא". ואמנם שמעתי ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שאין לכרוך חוט אדום מקבר רחל על היד, משום חשש ל'דרכי האמורי'. הגאון רבי אלעזר צדוק טורצ'ין זצ"ל, שחיבר יחד הגר"ח קניבסקי שליט"א את ספרי 'שונה הלכות', העיד בשם מרן החזו"א זצ"ל שעין הרע אינה שולטת בבני ברק, וכך מציין מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בהרבה שאלות הקשורות לעין הרע בעיר התורה. ואולם מרן שליט"א מדגיש שלמרות שכך אמר החזו"א, אך בכל דבר שהוזכר בגמרא ובפוסקים, בצוואת רבי יהודה החסיד וכדומה, שיש להיזהר בהם משום עין הרע, צריך להיזהר בהם גם בבני ברק.

הגאון הצדיק רבי רפאל לוין זצ"ל, בנו של רבי אריה לוין זצ"ל, הרבה לערוך לאנשים 'לחש לעין הרע', אך כשהזדקן וכוחותיו נחלשו, והיה קשה לו לקרוא את נוסח הלחש, מיעט בעשיית הלחש, אך חילק רשימת פסוקים שכתבו הקדמונים כסגולה לעין הרע. (גם אני זכיתי לקבל ממנו דף זה, ובו פסוקים לזהירות מעין הרע, ובמשך תקופה ארוכה אמרתי את הפסוקים, עד שהדף נעלם...). כשהראו לו נכדיו שבן משפחתו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כותב שבבני ברק אין עין הרע שולטת, שמח שמחה גדולה, באומרו שעד כה נאלץ להשיב את פני הבאים ריקם, אך כעת הוא יכול להרגיעם בכך שבב"ב אין עין הרע.

לעומת דעת מרן הגר"ח קניבסקי, הסובר שדברי החזו"א אמורים גם בימינו, סובר מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטינמן שליט"א שכיון שעינינו רואות שגם בימינו ניזוקים רבים מעין הרע וכמעט כל הצרות שישנם, מגיעות מעין הרע, לכן מסתבר שהחזו"א הגן בכח טהרתו וקדושתו על בני ברק רק בחייו, אך בזמנינו עין הרע שולטת גם בב"ב. והוסיף מרן הגראי"ל שליט"א שמוטב לאדם שיהיה כמה שפחות מפורסם, כי מי יודע כמה הפסדים נגרמים ע"י עין הרע. והוסיף שישנה סגולה בחז"ל (ראו בערובין סד, א, לגבי המחזיק בנכסי הגר), שבכל פעם שישנו חשש של עין הרע, ישתדל לעשות דבר מצוה ובכך ינצל מהעין הרע.

ומדוע בבני ברק לא שולטת העין הרעה? אין לי הסבר ברור לכך. בספר 'גם אני אודך' מביא בנושא זה 'תשובה' ארוכה של הגאון רבי יחיה טובול, מרבני צרפת, והוא מסביר שעינם הטובה של תלמידי החכמים ואנשי העיר, מונעת עין הרע. בעניותי, יש לדון בסברה זו, בפרט שצריך להבין מדוע דוקא בני ברק זכתה לכך ולא ערים חרדיות אחרות, ובפרט שישנם סוגי עין הרע שגם גדולי עולם עשו בעיניהם, כפי שהזכרנו מהמובא בחז"ל. כאמור, הגראי"ל שטינמן מסביר שעין הרע לא שלטה בבני ברק בגלל זכותו הקדושה של מרן החזון איש זצ"ל. אך הרי הגר"ח קניבסקי סבור שאין עין הרע בבני ברק גם כיום.

כעת הראה לי ידידי הרה"ג רבי יצחק גולדשטוף שליט"א, עורך הבטאון השבועי דברי שי"ח, שבספר 'מנחת תודה' כותב נכד רבנו, הרה"ג רבי גדליה הוניסברג שליט"א, ששבו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר לו שכיון שכך אמר מרן החזון איש, אזי גם אם אין לכך שום הסבר הידוע לנו, כך נקבע בשמים, שתושבי בני ברק הם כזרעו של יוסף הצדיק, שלא שולטת בהם עין הרע... בימים אלה נכנס נכד רבנו אל סבו, מרן הרה"ג רבי חיים קניבסקי שליט"א, וביקש לברר, לבקשתי, את טעם וסיבת הדבר שבבני ברק אין עין הרע שולטת. מרן שליט"א השיב: "זה בזכות זכויותיו של החזון איש". שאל הנכד: "והיום, לאחר שהחזו"א נפטר?", השיב מרן שליט"א: "היום יש את זכויותיהם של יורשי החזון איש"... --- סתם ולא פירש.

בשו"ת ויען יוסף מספר לנו, על סגולה מעניינת לבדיקת עין הרע לחולה. כך: "נשאלתי האם מותר בשבת לעשות סגולה למי שפתאום התחיל להרגיש עצמו ברע, וחוששין לעין הרע, ויש להם סגולה בדוקה ומנוסה, ליקח מים פשוטים ולמדוד בכף שלשה כפות מים בצמצום, ואח"כ חוזרים ומודדים מים הנמדד, ואם יש יותר מים, היינו שנשאר יותר משלשה כפות מים, זהו הוכחה שזו עין הרע, והסגולה להרטיב מן המים הנשאר את פני החולה וזהו רפואתו"...

חז"ל אמרו על סכנת ה'זוגות', (שאין לשתות זוגות של כוסות יין), ש'מאן דלא קפיד, לא קפדינן בהדיה'. היינו שמי שלא מקפיד ולא חושש לכך, לא מקפידים איתו בדברים אלו מהשמיים. לכן כותב ה'אגרות משה' "בענין עין הרע ודאי יש לחוש אבל אין להקפיד הרבה כי בדברים כאלו הכלל מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה".

הנושא ארוך ביותר ורק נגענו בו, ונסיים בסיפור מחכים, שיש בו מוסר השכל גדול. יהודי עשיר נכנס למרן הגראי"ל שטינמן שליט"א, ואמר: "קניתי רכב יקר מאד, בשווי מאות אלפי שקלים, ואני חושש שאנשים יקנאו בי ויתנו בי עין הרע. מה אעשה?". שאלו הרב שטיינמן: "את כל הש"ס אתה יודע?"

"לא", השיב הגביר. "וחצי ש"ס אתה יודע?", שאל הגראי"ל. "לא", השיב האיש. "אם כך", אמר לו ראש הישיבה, "אל דאגה. אף אחד לא מקנא בך... אין לך מה לחשוש מעין הרע"...

פרשת פנחס

בין פנחס למשה

/ הרב יעקב הלוי פילבר

לא רק ביציאת מצרים הושיע משה רבנו את ישראל, אלא גם לאחר מכן כשריחפה סכנת כליה על ישראל עמד משה בפרץ וסילק את הסכנה, כך היה במעשה העגל, כמו שכתוב בתהלים (קו, ל כג): "ויאמר להשמידם, לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו, להשיב חמתו מהשחית". והעמידה בפרץ של משה מפורשת בתורה כשמשה אומר לקב"ה: "ועתה אם תשא חטאתם, ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב לב), וכן היה בחטא המרגלים כשמשה ביקש: "סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים עד הנה" (במדבר יד יט) ובקשתו נתקבלה ככתוב: "ויאמר ה' סלחתי כדברך". בהצלת עם ישראל עסק גם אהרן שכיפר על העם ועצר את המגפה אחר מחלוקת קרח ככתוב: "ויתן את הקטרת ויכפר על העם, ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה" (שם יז יג). גם פנחס כיפר על בני ישראל ועצר את המגיפה, ככתוב בתהלים: "ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם". והתורה מפרטת את מעשיו: "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי" ועל מעשהו זה נאמר לפנחס: "לכן אמור הנני נתן לו את בריתי שלום", וברית זו לא נתנה לפנחס בלבד אלא "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל". ולכאורה משה הציל את ישראל יותר פעמים מפנחס שעשה זאת רק פעם אחת, ואם כך היה משה צריך לפחות לזכות למה שזכה פנחס, מדוע רק פנחס זכה לזה?

את ההבדל בין מעשהו של פנחס למעשיו של משה אפשר להסביר בכמה דרכים: המגיד מדובנא בספרו 'אהל יעקב' מסביר זאת במשל לאדם שהיה חייב כסף לנושים רבים, וכשהגיע זמן הפירעון לא היה בידו לפרוע את חובו, ואז באו לעזרתו ידידים שייצגו אותו בבית המשפט, שטענו עבורו בבית המשפט טענות שהצליחו לדחות את פריעת החוב לתאריך מאוחר יותר, אך בהגיע שוב תאריך הפירעון והנושים באו לגבות את חובם היה החייב בבעיה קשה, ואז בא אחד מידידיו והתפשר עם כל בעלי החוב, שילם להם חלק מהחוב וקבל מהנושים את שטרי החוב, קרע אותם ופטר את החייב לתמיד. והנה הידיד האחרון עשה עם החייב הרבה יותר מאשר עשו הראשונים, שהם לא בטלו את החוב אלא רק דחו אותו לזמן מאוחר אבל עיקר החוב נשאר, משא"כ הידיד האחרון שביטל לגמרי את החוב פטר את החייב לתמיד. והנמשל הוא ההבדל בין משה לפנחס, במעשה העגל כאשר מדת הדין בקשה לכלות את ישראל, בא משה ועמד בפרץ ודחה את הגזירה אבל לא לתמיד, אלא החוב נשאר ככתוב: "ביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם" (שמות לב לד). וכך גם בחטא המרגלים, אמנם נאמר בו: "סלחתי כדברך" אבל יחד עם זאת "אמר להם הקב"ה: אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות" (תענית כט א). מה שאין כן פנחס, במעשהו הוא סילק את החוב של ישראל מכל וכל, ככתוב: "השיב את חמתי מעל בני ישראל", שביטל את החימה לגמרי.

בדרך נוספת אפשר להסביר את ההבדל בין פנחס למשה שאמנם משה ואהרן הביאו ישועה והצלה לעם ישראל, אבל הם לא סיכנו את עצמם בנסיונם זה, משא"כ פנחס שסיכן את חייו במעשהו, "שאם נהפך זמרי והרגו לפנחס אין (זמרי) נהרג עליו, שהרי (פנחס) רודף הוא" (סנהדרין פב א). אפשרות נוספת לפרש את ההבדל בין פנחס למשה היא בהבדל שבין הסכנה שריחפה על העם אצל משה לסכנה שריחפה על העם אצל פנחס, בחטא העגל וחטא המרגלים לא ריחפה סכנה על עצם קיומו של עם ישראל, אלא נעשו בתוך העם חטאים חמורים שיש להעניש עליהם, משא"כ אצל פנחס שהיה שם נישואי תערובת המביאים להתבוללות, מה שמאיים על עצם קיום העם היהודי, ופנחס מנע סכנה זו.

שו"ת קיץ

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שואלת אביגיל הוניגסברג מחיפה (הרב מבקש לציין כי השאלה כבר נדונה באחד הגיליונות הראשונים של "בסוד שיח"): בישלתי אורז לשבת בסיר בשרי. האם מותר לי ביום ראשון לאכול את מה שנשאר מהאורז עם מאכלי חלב?

תשובה: אם הסיר הבשרי היה 'בן יומו' כלומר שהשתמשו בו ב-24 שעות האחרונות קודם בישול האורז לבישול מאכלים בשריים, אזי לדעת הרמ"א[א] אין לאכול אורז זה עם מאכלי חלב, אך אין מניעה לאכול מאכלי חלב קודם או אחרי אכילת האורז. אמנם לדעת השו"ע[ב] מותר לכתחילה לאכול אורז עם מאכלי חלב.

ולכן, לאשכנזים ('היוצאים ביד רמ"א') אסור ואילו לספרדים הפוסקים כדעת השו"ע הדבר מותר.

אמנם אם הסיר הבשרי לא היה 'בן יומו' (עברו 24 שעות[ג] בין בישול הבשר לבישול האורז) אזי גם לדעת הרמ"א מותר לאכול אורז זה עם מאכלי חלב[ד].

אך יש להדגיש שכל הנ"ל אמור רק במידה והאורז לא בא במגע עם בשר כלל ופשוט. עוד יש לדעת שאם האורז עלה על השולחן שסעדו בו מאכלי בשר (אף אם לא בא במגע עם הבשר) יש מהפוסקים[ה] שהעידו שהמנהג הפשוט בתפוצות ישראל הוא לא לאכול מהשאריות של סעודה בשרית בסעודה חלבית וכן להיפך. לפי זה יהיה מותר לאכול את האורז שנשאר עם מאכלי חלב רק באופן שלא עלה על השולחן שבו סעדו את הארוחה הבשרית (כגון שנשאר בסיר הבישול).

א - יו"ד סימן צ"ה.
ב - שם.
ג - ילי"ע אם לעניין נ"ט בר נ"ט נסמוך על שיטות הראשונים הסוברות שלינת לילה פוגמת (וא"כ אין צריך 24 שעות) כיוון שבלא"ה השו"ע מתיר אף בבן יומו וילי"ע.
ד - ודווקא בכה"ג שנשאר לו מהאורז, אבל אסור לבשל לכתחילה אורז בסיר בשרי אינן בן יומו על מנת לאוכלו עם חלב (עכ"פ לדעת הרמ"א)
ה - עיין ערוך השולחן יו"ד סימן פ"ט סעיף ט"ו, וע"ע שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סימן ל"ח.

סיפור לשבת

עזרה ל"אלמנה חיה"

{עלה על שולחנו הטהור של האדמו"ר המקובל, רבי עקיבא רבינוביץ', האדמו"ר מפוריסוב שליט"א}

הצדיק הס"ק הרב אלפנדרי זי"ע התבטא ואמר על הגה"צ רבי שמשון פולונסקי, הרב מטעפליק זי"ע, שהוא 'יחיד בהוראה'. היה לו כח זיכרון מופלג. ביום רביעי בלילה אמר שיעור ב'אור החיים' הקדוש, בלי ספר, מלה במלה. הוא ידע את כל אוה"ח הק' בעל-פה!

באחד הימים הקרובים לחג הפסח, נכנס הגה"צ הרב מטעפליק לבית הכנסת 'בית יעקב', עלה על הבימה ואמר שיש כאן אלמנה אשר אין מי שיסייע לה בעבודות הניקיון בביתה, על כן הוא מבקש מתנדבים שייאותו לסייע לה, וכל המוכן לעזור לה יקבל ממנו פתק ובו כתובתה של אותה אלמנה.

קמו וניגשו כמה וכמה אברכים אשר התנדבו לסייע לאלמנה בניקוי הבית.מה מאד התפלאו האברכים, כשקיבלו מידיו את הפתק ובו הכתובת, וראו שכל אחד מהם קיבל את הכתובת של ביתו שלו... התברר, שזה היה רצונו - של אותו צדיק, שכל אחד ואחד יסייע בביתו בעבודות לחג הממשמש ובא.

***

הגה"צ רבי יוסף צבי דושינסקי זי"ע נוהג היה למסור שיעורים ארוכים עד מאד. יכול היה לומר שיעור במשך ארבע שעות ברציפות, ולא היה מפסיק בשום מקרה, אפילו כשהיה נכנס ראש הקהל או אדם חשוב אחר. ואולם, כאשר נכנס פעם הגה"צ מטעפליק זי"ע לבית מדרשו במהלך השיעור, ולכבודו קם הגרי"צ דושינסקי מלוא קומתו. ביקש ממנו הגה"צ מטעפליק לסגור את הגמרא כעת, ומאחר שישנם כאן יהודים שאין להם בביתם לצרכי הפסח, הבה נלך בצוותא לאסוף עבורם על פי הכתובות שבידי. סגר הגרי"צ את הגמרא, והלך עמו!

***

הגה"צ מטעפליק זי"ע התגורר בשכונת 'בית ישראל', בסמוך לביתו של הרה"ק ר"ש מזוועהיל זי"ע. פעם אמר הרה"ק מזוועהיל זי"ע להרב מטעפליק שרצונו לקבוע עמו שיעור. נתרצה הרב מטעפליק והסכים ללמוד עמו. כששאל הרב מה ברצון הרבי ללמוד, השיב הר"ש מזוועהיל שרצונו ללמוד עמו הלכות 'טוען ונטען' בחושן משפט. ויהי הדבר לפלא בעיניו של הרב מטעפליק, מה ראה הצדיק לבחור דווקא בהלכות אלו, אולם כך היה רצונו של הצדיק, וישב ללמוד עמו. יום אחד הגיעו לאחת ההלכות בדינים אלו, אמר לו הר"ש מזוועהיל זי"ע: מבקש אני ממך שתפרש לי היטב היטב הלכה זו. שוב הופתע הרב מטעפליק, ולא הבין מה יום מיומיים. פתח ופירש את ההלכה, כפי שהורה לו הצדיק, פירש היטב, ולפתע החל לרעוד, ואמר: אוי, רבי, דומני שטעיתי נזכר אני שהיה לי דין תורה בעניין זה, לפני שנים רבות, בהיותי ברוסיה, ופסקתי שלא כהלכה בעניין הזה שלפנינו וחייבתי יהודי שלא כדין. מה אעשה? הורה לו הר"ש מזוועהיל: הנח בצד את הכסף שחייבת את האיש ההוא בדין, בקרוב יזדמן לכאן אותו יהודי, ותוכל להשיב לו את הכסף. כך המשיכו ללמוד זמן מה, ולאחר מכן נפסק השיעור הקבוע שלהם. הבין אז הרב מטעפליק לאיזו מטרה למד עמו הר"ש מזוועהיל, אשר ראה ברוח קודשו שיצא מכשול מתחת ידו, והורה לו לתקן את הדבר. ואכן, לא חלפו ימים רבים, ואותו האיש (שנתחייב בדין) הגיע מרוסיה. מסר לו הרב מטעפליק את הכסף, ולאחר מכן, כשרצה להציע לו משהו לאכול ולשתות, הבחין הרב שהיהודי נעלם ואיננו...

שביבים / שאול שיף

ואהבת לרעך כמוך- מדוע לפני התפילה דווקא

שמעתי מידידי הגה"צ רבי פינחס שיינברגר שליט"א טעם הגון, מדוע תיקנו לומר דווקא לפני התפילה: "הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך", ומדוע לא תיקנו לומר כן לפני הלימוד, או עשיית מצווה?

ביאר, שהנה בתפילה בבית הכנסת מצויות כל מיני מריבות, כגון איזה נוסחאות להתפלל, אשכנז, או ספרד וכו', וכו', או מי יהיה חזן, או בעל קורא, וכן אם פלוני קיבל עלייה, ומדוע לא קיבל פלמוני עלייה, או מריבות על מקומות היכן לשבת בבית הכנסת, וכן אם חברו מגיע מאוחר לתפילה, צריך לדונו לכף זכות, ומשום כל אלה הדברים, יש להתחיל התפילה, במצות "ואהבת לרעך כמוך", והכול על מקומו יבוא בשלום.

(מתוך "גם אני אודך", פרשת קדושים, הרהג"ג רבינוביץ' שליט"א)

מחקר חדש: הולנדים הסגירו יהודים בתשלום / אלכס דורון

מחקר חדש המבוסס על מאות מסמכים מהארכיון הלאומי בהאג שבהולנד, שהגישה אליהם לא התאפשרה במשך עשרות שנים, עוסק בפרק השחור בהיסטוריה של המדינה: תופעת המלשינים ומשתפי הפעולה, דפוסי פעילותם ומניעיהם.

"ככל הידוע, אין לתופעת משתפי הפעולה בהולנד אח ורע במימדים, בשיטות ובמתכונת שלה בהשוואה למה שעשו בני לאומים אחרים ליהודים באירופה במהלך שש שנות מלחמת העולם השנייה", מסביר עורך המחקר, ד"ר פנחס בר-אפרת (82).

למעלה משנה ניהל בר-אפרת התכתבות עיקשת ואינטנסיבית עם מנהלי הארכיון ההולנדי כדי לאפשר לו לעיין במסמכים הרלוונטיים. "רציתי לבדוק תיקים ופרוטוקולים מהדיונים המשפטיים שהתנהלו לאחר המלחמה נגד משתפי הפעולה", הוא מספר. "בשלב הראשון מנהלי הארכיון סרבו לבקשתי באופן גורף. אחר כך דרשו שאציג בפניהם הסכמה מפורשת מכל נאשם או לפחות מיורשו. לבסוף קיבלתי את הגישה לתיקים המבוקשים".

כשהולנד נכבשה בידי גרמניה הנאצית ב-1940 חיו בה כ-140 אלף יהודים, לא כולל אלה שהיו חלק מנישואי תערובת ושנחשבו ל"חצי יהודים". 107,500 מהם נשלחו למחנות הריכוז וההשמדה, בעיקר אושוויץ וסוביבור. 5,000 נותרו בחיים בתום המלחמה. במילים אחרות: 73% מיהודי הולנד הושמדו, לעומת 40% מיהודי בלגיה, 25% בצרפת ו-17% מיהודי איטליה.

"לקבוצה המאורגנת בקרב המלשינים והמסגירים שישבה במשרד מסודר חלק משמעותי בחיסול יהדות הולנד", מפרט בר-אפרת. "הם כונו 'קולונה הנייקה', על שם אחד משני האישים שעמדו בראשה כריסטיאן הנייקה. התעריף הבסיסי לגולגולת של כל יהודי עמד על 5 גילדן. אחר כך הוא עלה ל-7.50 ולבסוף הגיע ל-40. לשם השוואה: עוזרת בית השתכרה אז 5 גילדן בשבוע, שוטר השתכר 40 גילדן בחודש ומנהל בית חולים 600 גילדן".

ווים היינריך כריסטיאן הנייקה וחברו ווילן ברוידה ניהלו את המצוד, את החיפושים ואת מבצעי ההלשנה וההסגרה של יהודי הולנד. הגרעין הקשה בכנופיה שלהם מנה 18 בני אדם. בפעילות השתתפו בהתלהבות גם אנשים מזדמנים, ובסך הכל הגיעו לעתים ל-60 איש.

הנייקה, שחוסל ב-1944 כשהוא בן 35 בידי המחתרת ההולנדית, היה נשוי שלוש פעמים. הוא פוטר מעבודתו כמכונאי רכב, ניסה להתפרנס כנהג מונית אבל בעיקר חבר לפושעים באמסטרדם. ממודיע בשכר בשורות ה-SD קודם לראש יחידת ציידי היהודים. אנשיו שוטטו ברחובות, עצרו עוברי אורח שנחשדו כיהודים על פי מראם ודרשו מהם להציג תעודות זהות. במזויפות שבהן היהודים נהגו לטשטש את האות J שהשלטונות הטביעו.

חברי הכנופיה היו מסוגלים לנסוע מרחק של מאות ק"מ עד לכפר נידח בהולנד עבור 7.50 גילדן, כדי למצוא בבית איכר ילדה יהודיה שהופרדה ממשפחתה. "אותה פעוטה הוסגרה לגסטאפו ונשלחה לתא הגזים באושוויץ. האב, דוד סנדרס, נלכד במקום אחר, עבר עינויים קשים ובייאושו הסגיר את בני משפחתו. כולם נשלחו למחנה המוות".

בר-אפרת זיהה במחקרו כמה דפוסי פעולה של המשת"פים עם הנאצים בהולנד. "אחד מהם לטש עיניו לכיסא של הבוס במקום העבודה שלו", הוא מתאר. "אז הוא הלשין לשלטונות הכיבוש על מתחרהו שהוא מקלל את היטלר, או שקרא בעיתון מחתרת או רכש סחורה בשוק השחור. היתה גם אישה הולנדית נשואה שניהלה רומן עם גבר אחר וחיפשה להוציא את בעלה מחייה.

"בתחנת המשטרה היא דיווחה שהבעל מתחמק מעבודות שירות שהיו בגדר חובה שהוטלה על האוכלוסייה המקומית. הבעל נלכד ונשלח למחנה עבודה והדירה התפנתה למאהב".

ההלשנות על יהודים ומעניקי המקלט היו נפוצות אף יותר מפני שהתגמול היה כפול. "מצאתי מסמך שבו תואר המקרה הבא", נזכר בר-אפרת. "הולנדי נשוי שהתגורר בבית אביו האלמן הסתבך בגניבה ונשלח למאסר. אשתו נותרה בבית חותנה שהסתיר בחדר אחר יהודיה. כשהבן השתחרר מכלאו חשד שאביו ניהל בהיעדרו רומן עם אשתו. הוא הלשין על האב המסתיר יהודיה. הוא נלכד והיא נרצחה".

המלשינים נהגו לשלוח מכתבים אנונימיים למשטרה שהיתה אז תחת שליטת הנאצים, שם סומנו כתובות מסתור של יהודים. היו הולנדים שהציעו מסתור למשפחות יהודיות, מעין דירות מלכוד כפי שמכנה זאת ד"ר בר-אפרת במחקרו. התשלום לבעל הנכס ניתן מראש, לעתים הוא היה מגיע עד ל-1,000 גילדן לנפש נוסף על דמי אחזקה חודשיים. ואז הם הסגירו אותם לידי השלטונות. היו מסגירים שביצעו במשך שנים שורה של סבבים שכאלה שבהם הלשינו על יהודים, וכך שלחו אלפים אל מותם.

"רוב המכתבים האנונימיים של המלשינים והמסגירים נעלמו באורח תמוה מארכיון המשטרה", אומר בר-אפרת.

היו גם יהודים שלפני כניסתם למחבוא מסרו למכריהם ההולנדים את כל רכושם למשמורת, עד שיעבור זעם. משנודע לאחרונים שהמסתתרים נתגלו, מיהרו לנכס לעצמם את הרכוש שהופקד. "מורה למוזיקה ידע שעמיתתו, אספנית כלי נגינה יקרים, מסתירה יהודי. המורה ההולנדי חמד את הכלים ולכן הלשין במשטרה. היהודי המסתתר נשלח לאושוויץ ואילו בעלת הבית נעצרה. המורה החמדן, פעיל בתנועה הנאצית ההולנדית, נטל לעצמו מהאוסף הנחשק כמה כלי נגינה יקרי ערך".

הלשינו ולא נענשו

בר-אפרת, יליד הולנד, התמסר למחקרו משום שדודתו ובעלה, שהסתתרו אצל מכרים הולנדים, הוסגרו לידי הנאצים. "זמן קצר לאחר שהמסתירים נישאו הציעה דודתי בנדיבותה שייקחו לדירתם השכורה את הרהיטים וחפצי הבית שלה. 'כך תהיו מסודרים ואנחנו נסתתר בעליית הגג שלכם' אמרה.

"עם הזמן היחסים בין הצדדים הורעו, כפי שקורה כשחיים בצפיפות. דודתי התלוננה שמארחיה עישנו, הם התלוננו שאינה מסייעת בעבודות משק הבית. יום אחד הודיעו המארחים לדודתי שהם נוסעים לבלות סוף שבוע אצל חברים, ולכן הדוד והדודה לא יכולים להישאר במסתור, כי השכנים עלולים לשמוע רעשים חשודים ולהזעיק את המשטרה.

"הדוד והדודה נאלצו לחפש לעצמם מסתור זמני. במוצאי שבת התדפקה המשטרה על דלת המסתיר הזמני. מתברר שמכתב אנונימי שנשלח מראש ל-SD הפנה את הגסטאפו לכתובת המחבוא. בחקירה שעברו הדוד והדודה שלי לפני שנשלחו למחנה המעבר ווסטרברוק ומשם למותם בסוביבור, התברר להם מי המלשין: מארחיהם המקוריים שנסעו לסף השבוע.

"בעזרת שוטר הולנדי שהכירו העבירו הדודים שלי בחשאי למקום המסתור של הוריי, אחי ושלי, פתק קטן. באמצע הלילה תחב אותו אלמוני מתחת לדת ואז ראינו מה כתוב עליו: "תברחו מהר. הלשינו עלינו". המסתיר הזמני נעצר וגם נותני המסתור הראשונים, אלא שהם שוחררו מיד כי שיתפו פעולה עם שלטונות הכיבוש. "הפרטים נתגלו לאחר המלחמה כשההולנדים חקרו, עצרו ושפטו משתפי פעולה עם הנאצים. מכתב ההלשנה האנונימי הודפס במכונת כתיבה ומומחה שהעיד בבית המשפט זיהה את המכונה הספציפית. היא נתגלתה אצל נותן המסתור הראשון. הוא נידון ל-7 שנות מאסר, ערער על עונשו, ושופט קבע שאין הוכחה חד משמעית לגביו ושלח אותו לכלא ל-3 שנים בלבד.

מ-190 גזרי דין המוות שהוצאו כנג ד פושעי המלחמה ההולנדים בוצעו רק 40. מבין 53 חבר י כנופיית הנייקה ארבעה הוצאו להורג בידי כיתת יורים לאחר המלחמה. האחרים, שגם עליהם נגזר מוות, קיבלו חנינה. רבים מהם האריכו חיים ומתו מוות טבעי בשנות ה-80 של המאה שעברה".

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים בדוא"ל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il